

ژئوپلیتیک جدید منطقه

لزوم اجتناب از اهداف مطلقا غیرممکن

کورش احمدی

دیپلمات پیشین

سقوط دولت اسد در سوریه را باید یک نقطه عطف تاریخی و منشا تحولات عظیم ژئوپلیتیک در خاورمیانه به شمار آورد و انتظار تغییراتی گسترده در صحنه سیاسی منطقه را داشت. این دگرگونی جدید در صحنه سیاسی منطقه را می‌توان در ادامه روند ناشی از تحولاتی مانند سقوط صدام در ۲۰۰۳ و بهار عربی از ۲۰۱۰ به بعد دانست. در نتیجه این تحولات، رقابت بین قدرت‌های منطقه‌ای تشدید شد و اهمیت نقش قدرت‌های بیرونی مانند آمریکا، اروپا و روسیه در منطقه رو به کاهش گذاشت. این روند با شروع به کار دولت ترامپ ممکن است تقویت شود و آمریکا از این پس عمدتاً بر امور مرتبط با اسرائیل متمرکز شود.

ایران در پی حمله آمریکا به عراق و افغانستان ظهوری دوباره در منطقه یافت و در رأس محور سیاسی-امنیتی شیعه وارد معادلات منطقه شد. تا آنجا که به ترکیه مربوط می‌شد، این تحول هیچ کم از تصرف بغداد در ۱۵۰۸ میلادی توسط شاه اسماعیل صفوی نداشت. بعد از این تحول مهم، از یک سو ترکیه برخی طرح‌های ژئوپلیتیک در عراق و سوریه را کلید زد و از سوی دیگر موجی از اقدامات عمدتاً نرم برای ترویج شیعه‌هراسی و ایران‌هراسی در رسانه‌ها، سریال‌ها و برنامه‌های دولتی ترکیه و نیز تلاش برای ایجاد دشمنی بین اقوام در داخل ایران را شروع کرد. در جریان بهار عربی، ترکیه توانست بخشی از عقب‌ماندگی خود در منطقه را با وارد شدن از دریچه افکار اخوان‌المسلمین جبران کند و آن را به سکویی برای بسط نفوذ خود به سوریه تبدیل کند. برای این منظور، جریان‌های اخوانی با ترکیه هماهنگ شدند و از تشکیل «کنگره بزرگ اخوان» بعد از حذف دولت اسد سخن رفت.

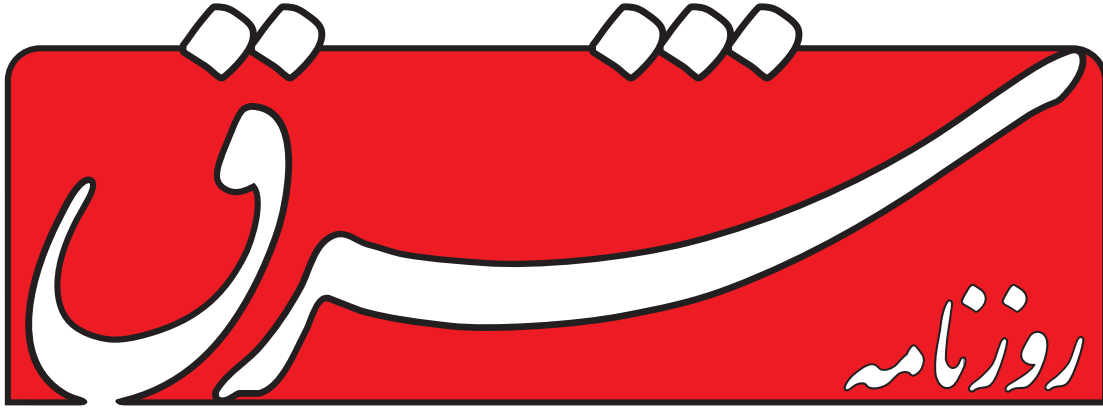
در حالی که تضعیف محور مقاومت و فروپاشی دولت سوریه، ایران را در منطقه تحت تأثیر قرار داده، ترکیه توانسته است جای ایران و روسیه در سوریه را بگیرد. نفوذ ترکیه در سوریه به نوبه خود می‌تواند سکوی پرشی برای آن کشور به منظور نفوذ در لبنان و اردن و شمال آفریقا و نیز برخورداری از موقعیت بهتری برای نفوذ بیشتر در گروه‌های فلسطینی باشد. در شرایط جدید، عراق از هر نظر در قبال ترکیه آسیب‌پذیرتر خواهد بود. در حالی که ترکیه پیش از این امکاناتی مانند حقایق عراق، دسترسی به مدیترانه، امنیت شمال عراق و مانور از طریق طیف‌های کرد و ترکمن عراقی... را داشت، از این پس می‌تواند در طول مرزهای سوریه و از خلال تضعیف حشدالشعبی در عراق نیز بغداد را تحت فشار قرار دهد. این تحول مهم در سوریه، می‌تواند موجب تقویت موقعیت ترکیه در برخی از دیگر سیستم‌های فرعی ژئوپلیتیک در حواشی خاورمیانه هم بشود. در مرحله بعد، احتمال است که ترکیه بر قفقاز و مشخصاً بر کریدور زنگه‌زور و نقش حاکمیت ارمنستان در استان سیونیک متمرکز شود. این واقعیت که روسیه نیز در این رابطه با ترکیه و باکو همسو است، بر حساسیت موضوع می‌افزاید. آسیای میانه یا «ترکستان تاریخی» نیز همواره طی چند دهه اخیر مورد توجه ترکیه بوده و کریدور زنگه‌زور قرار است نقشی محوری و تاریخی در این رابطه داشته باشد. با توجه به حضور نظامی ترکیه در قطر، دامنه دست‌درازی‌های ترکیه ممکن است تا خلیج فارس نیز امتداد یابد. آنکارا همچنین دارای روابطی تاریخی با افغانستان است و سابقه همکاری‌های بین پاکستان و ترکیه نیز به سال‌های دور برمی‌گردد.

از طرفی، روابط ترکیه با آمریکا و اسرائیل همواره موجب شده تا دست آنکارا برای انواع مانورها در منطقه باز باشد. ترکیه ضمن عضویت در ناتو و میزبانی یک پایگاه مهم آمریکا، نه تنها هیچ‌گاه در رابطه با اسرائیل از لفاظی فراتر نرفته، بلکه در مواردی مانند تحولات قفقاز و داشتن روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی دارای همسویی استراتژیک با اسرائیل نیز بوده است. باخت بزرگ روسیه در سوریه که تضعیف بیش از پیش موقعیت مسکو در منطقه و آفریقا را در پی خواهد داشت، عامل مهمی است. بی‌میلی یا ناتوانی روسیه در حفظ متحد سوری در ادامه ناتوانی یا بی‌میلی‌های مشابه در ارتباط با متحدان قبلی‌اش مانند ارمنستان و... قابل توجه است.

راز موفقیت ترکیه تمرکز بر اهداف احتمالا ممکن بوده، در حالی که ایران بر اهداف مطلقا غیرممکن متمرکز بوده است. البته راه ترکیه کاملا هموار نیست. کشورهای مانند امارات،

عربستان، مصر و... اگرچه منافعی از سقوط اسد برده‌اند، اما مانع مهمی بر سر راه طیف‌های اخوانی به رهبری ترکیه هستند.

سه‌شنبه ۲۷ آذر ۱۴۰۳
۱۵ جمادی الثانی ۱۴۴۶
۱۷ دسامبر ۲۰۲۴
سال بیست‌ویکم
شماره ۵۰۲
۲۰ هزار تومان
۱۲ صفحه

امروز؛ دیدار رهبر انقلاب
با هزاران نفر از بانوان
سراسر کشور

در «شرق» امروز می‌خوانید: «شرق»، سفر پیش‌روی اردوغان به دمشق را واکاوی می‌کند • آیا در آستانه نظم سیاسی تازه‌ای هستیم؟ • گفت‌وگو با عبدی اسبقی به بهانه انتشار کتاب و نمایشگاه مروری بر آثارش

برگزیده‌ها

بازخوانی یک توبیت عجیب از مردی
حرف‌های چه کسی را
جدی بگیریم؟

بشار اسد سکوت را شکست

خروج از سوریه
با دستور روسیه

ظهور و سقوط نظم نئولیبرال: آمریکا و جهان در عصر بازار آزاد

نئولیبرالیسم
در وقت اضافه

علی دایی گریزان از مسئولان
بی‌اعتنا به تلویزیون

کروز؛ کشتی نوح صنعت خودرو
در دریای فناوری و کیفیت

رئیس جمهوری، به‌زودی برای شرکت در
نشست گروه D8 به قاهره سفر می‌کند

احیای قدرت منطقه‌ای

پیش‌بینی می‌شود
رؤسای جمهوری ایران و ترکیه در
حاشیه نشست گروه D8 دیدار و درباره
تحولات سوریه رایزنی کنند

سید جلال ساداتیان: حضور پزشکیان
در قاهره می‌تواند نقش ایران را در
منطقه احیا کند

این گزارش را در صفحه ۲ بخوانید. عکس: علی شریعتی/انته

یادداشت

دوراهی حل یک معما

حسین چگوق

کارشناس اقتصادی

آن‌هاست. فروکاستن این امر پس مهم و ساختاری به ایجاد چند کارخانه و تولید چند میلیون تن از یک یا چند محصول آن هم متکی بر منابع طبیعی درکی ماقبل مدرن و صنعتی و متأسفانه تعریف غالب در فضای ذهنی تصمیم‌گیران کشور است. رمزگشایی از این معضل تاریخی، نقطه کانونی مباحث مطرح‌شده در «همایش چالش‌های صنعتی‌شدن ایران» بود که چند روز پیش برگزار شد؛ همایشی با حمایت مهندس محسن خلیلی، پیر و پیش‌کسوت صنعت ایران و بنیاد تحت نام ایشان (بنیاد توسعه صنعتی محسن خلیلی) و با سرپرستی علمی دکتر مسعود نبلی، اقتصاددان برجسته و دردمند کشورمان. در این همایش یکی از سخنرانان که خود از اقتصاددانان و محققان فرهیخته کشور است، چنین گفت که «صنعتی‌شدن در سپهری به وسعت همه ظرفیت‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه در یک سو و نظام حکمرانی در سوی دیگر به وقوع می‌پیوندد و همراهی با هم‌جهتی وجوه مختلف حکمرانی در کشورهای در حال توسعه و کیفیت حکمرانی، مهم‌ترین عامل صنعتی‌شدن بوده است».

ادامه در صفحه ۵

«صنعتی‌شدن» در کشورمان معمای بزرگ است؛ معمای حل‌نشده به قدمت حدود یک قرن. از یابگیری آن که با اقتدار کربایی و انحصار و غلبه ملاحظات سیاسی بر ملاحظات اقتصادی و... کره می‌خورد تا دهه‌ها که بدون راهبرد مشخص و بر اساس آمال و آرزوها و علائق و سلاطین و البته منافع گروه‌های خاص پیش می‌رود و مجموعه عجیب و غریبی شکل می‌گیرد که نه فقط موتور محرکه اقتصاد کشور نیست که باید باشد، بلکه خود باری می‌شود بر دوش اقتصاد و جامعه.

چرایی این معضل تاریخی چنان‌که شاید بسیار گفته شده، به تعریف غلط از مفهوم «صنعتی‌شدن» بازمی‌گردد و اینکه این فرایند صرفاً امری سخت‌افزاری قلمداد می‌شود و مجموعه‌ای از کارخانجات و نصب ماشین‌آلات و... که صنعتگران آن محصولاتی را طبق برنامه و خواست سیاست‌گذار تولید می‌کنند و در بازاری کنترلی به فروش می‌رسانند. این در حالی است که صنعت توسعه و صنعتی در جهان مدرن نه زیرمجموعه بخش اقتصاد بلکه به‌عنوان مرحله‌ای از توسعه اقتصادی و گذار به توسعه همه‌جانبه و عامل کلیدی برای ارتقای

یادداشت

خیر عمومی؛ دستاویزی برای بروز فساد

سید جواد جمالی

کارشناس اقتصادی

گسپیل داده شد. پس از فروپاشی بانک عجم‌وغلو، دارنده جایزه نوبل اقتصاد، می‌خوانیم: به لحاظ تاریخی صنعت بانک‌داری آمریکا متفرق و پراکنده بود، با تعداد زیادی بنگاه مالی کوچک و معدودی از بازیگران قدرتمند در سطح ملی. پس از موج مقررات‌زدایی‌ها در دهه ۱۹۷۰ معدودی از بانک‌های بزرگتر

مانند سی‌تی‌گروپ، شروع به گسترش و ادغام با دیگران کردند، بنابراین بانک‌های بسیار عظیم می‌توانستند با هزینه‌های کمتر خدماتی بهتر ارائه دهند. در آستانه بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۸ بعضی از این بانک‌ها سطح بالایی از ریسک را متحمل شدند. با این خطرپذیری‌های افراطی، سود آنها و پاداش‌های مدیران به‌شدت افزایش یافت. ترانکشن‌های مالی پیچیده موسوم به مشتقات نیز برای صنعت به منبع قوی سود تبدیل شدند. در نیمه نخست دهه ۲۰۰۰ بخش مالی به‌تنبه‌هایی بیش از ۴۰ درصد از کل سود شرکت‌های ایالات متحده را به خود

اختصاص می‌داد، ولی کمی بعد به طرز اسفناک مشخص شد که همین ساختار مالی، عامل افزایش شدید زیان بعضی بنگاه‌های اقتصادی بر اثر کاهش قیمت مسکن و دیگر دارایی‌ها بوده است. در این ایام مقامات وزارتخانه دارایی و بانک مرکزی توصیه به حمایت از بانک‌ها و بانک‌داران در برابر خسارات مالی می‌کردند. در بجنوحه بحران، بانک‌ها و دیگر شرکت‌های مالی بزرگ، سیاست‌گذاران را قانع کردند که آنچه نفع این بنگاه‌ها و مدیران اجرایی‌شان را تأمین کند (لژوما) برای اقتصاد نیز مفید است و از این‌رو کمک‌های ساختارمندانه به سمت‌شان

چنین مالیات‌هایی تن می‌دادند؟

ادامه در صفحه ۵

فراخوان جایزه داستان کوتاه شمشیر

همزمان با سالروز درگذشت حضرت مولانا

روزنامه «شرق» در نظر دارد به مناسبت هشتادمین سالمرگ عارف بزرگ ایران زمین ششمین تیریزی مسابقه بین‌المللی داستان‌نویسی برگزار کند. زندگی‌شور انگیز و پر رمز و راز و پرجاذبه ششمین تیریزی دستمایه گرانمایه‌هایی برای داستان‌نویسی است، خاصه برای داستان‌نویسان جوان این مرز و بوم که وارثان واقعی این گنجینه معرفت بشری هستند. روزنامه «شرق» با دعوت از داستان‌نویسان باسابقه کشور به‌عنوان داور تلاش می‌کند بهترین آثار را از میان داستان‌های کوتاه ارسال‌شده انتخاب کرده و در کتابی منتشر کند. همچنین از نویسندگان سه داستان منتخب طی مراسمی تقدیر به عمل آمده و جوایزی به آنان اهدا خواهد شد. علاقه‌مندان می‌توانند تا تاریخ اول اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ داستان‌های خود را در قالب ورد (word) به نشانی پست الکترونیکی shams@sharghdaily.com روزنامه «شرق» ارسال کنند.

